

Adjektiivipredikatiivin sijasta

Lukiessani opiskelijoiden kirjoitelmia huomioni on viime aikoina kiinnittynyt lauseisiin, joissa predikatiivina oleva adjektiivi on — oman kielikorvani vastaisesti — partitiivissa:

- (a) Tällainen periaate on hyvin *taloudellista* ja suhteellisen vähän muistia *rasittavaa*.
- (b) Kirjelmän sanamuoto oli hyvin *tiivistä* ja sävy erittäin tiukka.
- (c) Taiteilijan talous on ollut *omava-raista*.

Kun lausetyyppi toistui, aloin merkitä esiintymiä muistiin, ja noin kolmen kuu-kauden aikana kertyi opiskelijoiden kirjoituksista ja lehdistöstä toistasataa esimerkkiä, vaikka en niitä systemaattisesti metsästänytäkään. Ei siis ihme, että aloin epäillä oman kielikorvani ajanmukaisuutta, etenkin koska olin juuri asunut ulkomailla vuosikautia.

Kielioppien ja -oppaiden kuvaukset ja ohjeet adjektiivisen predikatiivin sijaanvalinnasta osoittavat asian pulmalliseksi. On selvää, että kissa on *musta* ja kahvi on *mustaa*, mutta mitä edemmäksi siirrytään konkreettisten esineiden ja käsin koskeltavien aineiden maailmasta, sitä harvempia tienviittoja löytyy. Miten perustelen suomalaiselle opiskelijalleni sen, että olen korjannut hänen valitsemansa partitiivin nominatiiviksi? Entä mitä annan ohjeeksi suomea vieraana kielenä opiskelevalle? Onko painettava mieleen sopiva adjektiivisen predikatiivin muoto jokaista subjektisanaa varten, vai löytyisikö sääntöjä? Vai olisiko sovittava, että kumpi muoto tahansa kelpaa?

Keräämäni esimerkistön lauseet ovat kaikki yksikössä, joten en tässä puutu lainkaan monikollisen predikatiivin sijaan. Kaikki subjektis sanat ovat merkitykseltään enemmän tai vähemmän abstrakteja. Kyseessä ovat siis lauseet, joissa predikatiivi voisi olla partitiivissa; yksiköllisen predikatiivin partitiivimuotoisuuden ehtonahan on kieliopeissamme esitetty, että subjektisanan on oltava ainesana, ryhmäsana tai abstraktisana. Pohdiskelen siis sitä, onko mahdollista sanoa, milloin abstraktisubstantiiviin liittyvä adjektiivipredikatiivi ei voi olla partitiivissa.

Näkökulmani on pikemmin vastaan tullutta ongelmaa ihmettelevän käytännön opettajan kuin asiasta teoreettisesti kiinnostuneen tutkijan. Ensimmäiseksi turvauduin siksi niihin lähteisiin, joita kielenkäyttäjälle nykyisin useimmin suositellaan, paneutumatta kaikkeen, mitä asiasta mahdollisesti on kirjoitettu. Näistä apuneuvoista eniten käyttämäni, Terho Itkosen *Kieliopas* (3. p. 1985, s. 69) luottaa kielikorvaan: »Siitä, milloin predikatiivi on nominatiivi- ja milloin partitiivimuotoinen, ei syntyperäinen suomenpuhuja tarvitse paljon ohjeita.» Tavallisesti ei varmaan tarvitsekaan, mutta ainakin puheena olevan seikan suhteen tarve näyttää olevan syntymässä, sillä ryhdyttyäni pohdiskelemaan asiaa ääneenkin moni kollega on kertonut tehneensä samanlaisia havaintoja.

Osmo Ikola antaa *Nykysuomen käsi-kirjassaan* (7. p. 1983, s. 138—139) ohjeeksi: »Nominatiivissa predikatiivi — — on, kun sillä ilmaistu asia omistetaan subjektin tarkoittaman esineen tai

asian kokonaisuudelle, esim. — — *Kirjoitusten taso oli korkea* (ei : ”korkeaa”).» Partitiivissa predikatiivi taas on mm. »ilmoittaessaan ominaisuutta, joka omistetaan subjektin tarkoittaman esineen tai asian jokaiselle osalle. — — Esim. — — *Epäitsekkyyks on harvinaista.*» Molemmissa esimerkeissä subjektina on abstraktisana, mutta toisen predikatiivi on nominatiivissa, toisen partitiivissa. Kielikorvani kuulee Ikolan olevan oikeassa, mutta mitä tarkoittaa ominaisuuden »harvinainen» omistaminen käsitteen »epäitsekkyyks» jokaiselle osalle? Miten voidaan erottaa kokonaisuus ja osat, kun on kyseessä abstrakti käsite?

Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin Nykysuomen lauseoppia (1979) jakaa predikatiivit identiteettipredikatiiveihin ja luokituspredikatiiveihin. Identiteettipredikatiiveina esiintyy vain substantiiveja ja vain nominatiivissa, joten kaikissa tässä käsiteltävissä tapauksissa on kyseessä luokituspredikatiivi. Sijaa valittaessa huomioon otettavina seikkoina luetellaan (mts. 194) predikatiivin »tarkoitteen jaollisuus ja jaottomuus, sen totaalisuus ja ei-totaalisuus, sen distributiivisuus ja ei-distributiivisuus, subjektin jaollisuus ja jaottomuus, subjektin totaalisuus ja ei-totaalisuus sekä subjektin tekstuaaliset kytkennät». Valtaosa esimerkeistä on kuitenkin joko substantiivisia tai monikollisia adjektiivisia predikatiiveja, joten esittelystä ei tämän esimerkkiryhmän selvittelyyn löydy paljon apua. Kokoavasti todetaan: »Vain harvoissa jaollisuussubjektisissa lauseissa tulee kyseeseen muu kuin part. predikatiivi» (mts. 197).

Koska kokoamissani esimerkkilauseissa tulee mielestäni myös nominatiivi ainakin kyseeseen, ellei ole ainoa mahdollinenkin, päätin kysyä neuvoa suoraan alkulähteestä eli kielen puhujilta. Valitsin kymmenen lausetta ja pyysin Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan toisen vuoden opiskelijoita arvioimaan partitiivin ja nominatiivin paremmuutta. Koehenkilöitä oli (sattumalta) tasan sata, eikä heidän joukossaan ollut suomen kie-

len opiskelijoita eikä niitä, joiden kirjoituksista aineistoa oli kerätty. Ohjeeksi annettiin: »Seuraavissa virkkeissä on jokaisessa yksi sana, joka voi olla kahdessa eri muodossa. Kumpi kuulostaa sinun mielestäsi paremmalta? Vai onko jompikumpi mielestäsi kokonaan väärä? Merkitse rasti siihen kohtaan, joka parhaiten vastaa mielipidettäsi.» Vaihtoehtoina olivat »ainoa mahdollinen» (seuraavassa taulukossa A), »parempi» (B), »yhtä hyviä» (C), »huonompi» (D) ja »aivan mahdollon» (E). Nominatiivin ja partitiivin esittämisjärjestyksestä vuoroteltiin.

Koelauseet:

1. Upseeriston henki on aina ollut moitteetonta / moitteeton.
2. Suomalaisia autoja viedään paljon Yhdysvaltoihin, jossa katalyytti on pakollinen / pakollista.
3. Ihmisten viestintäkyky on myös rajallista / rajallinen.
4. Yksikkö on havainnollisempi / havainnollisempaa kuin monikko.
5. Kirjelmän sanamuoto on tiivistä / tiivis.
6. Eikö terveyskeskuslääkärin virka ole aika vaatimaton / vaatimattonta ministeriyden jälkeen?
7. Valkoinen talo sanoo, että tauko oli pakollista / pakollinen, koska Neuvostoliitto oli juuri päättänyt pitkän ydinkoesarjan.
8. Sää on koko viikonlopun ajan ollut lämmin / lämmintä.
9. Gorbatšov mainitsi tapaamisen presidentti Reaganin kanssa olevan mahdollista / mahdollinen.
10. Paperin laatu on myös tänä vuonna melko ala-arvoinen / ala-arvoista.

Kaikissa näissä lauseissa kirjoittajat olivat siis valinneet predikatiivin sijaksi partitiivin.

Tulokset olivat seuraavat:

Kielemme käytäntö

Lause	Partitiivin hyvyysluokka				
	A	B	C	D	E
1	4	15	10	54	17
2	1	6	3	21	69
3	3	12	20	49	16
4	3	3	0	26	68
5	9	15	10	40	26
6	4	7	15	35	39
7	10	6	2	27	55
8	0	6	21	44	29
9	7	25	33	29	6
10	3	30	21	28	18

Kokonaisuutena koehenkilöiden mielipiteet tukevat nominatiivin asemaa testilauseissa: jakaumat kallistuvat selvästi oikealle. Toisaalta partitiivi ei missään lauseessa saa yksimielistä tuomiotaakaan, vaan aina on muutamia, joiden mielestä se on parempi tai jopa ainoa mahdollinen.

Lause 2 poikkeaa muista siinä, että sen subjektisanan merkitys saattaa olla epäselvä. Katalyytti (paremmin : katalysaattori) on aine, joka vaikuttaa kemialliseen reaktioon ottamatta siihen itse varsinaisesti osaa (Nykysuomen sivistyssanakirjan määritelmä). Kyseessä on siis ainesana, ja siten sen predikatiivi voisi olla partitiivissa. Arvelen kuitenkin useimpien käsittäneen sen laitteen nimeksi, joten on selvää, että nominatiivi on saanut lähes yksimielisen kannatuksen.

Sanan *sää* (B) predikatiivin käyttäytyminen liittyy ilmeisesti *ilma*-sanana predikatiivin muodon merkitystehtävään (vrt. Veikko Ruoppila, Vir. 1980 s. 92): *ilma* (sää) on *kostea*, mutta *ilma* (aine) on *kostea*. Voisi siis olettaa, että nominatiivi olisi ainoa mahdollinen predikatiivin sija tämän sanan yhteydessä. Koehenkilöt eivät kuitenkaan olleet läheskään yksimielisiä nominatiivin paremmuudesta. Ilmeisesti myös predikatiivisanan tarkoite vaikuttaa valintaan. Jos sama adjektiivi voi esiintyä *ilma*-sanana molempien merkitysten yhteydessä, sen sijalla on tärkeämpi tehtävä kuin muulloin: Ilma (sää) on huono / kirkas / kuuma, mutta ilma (aine) on huonoa / kirjasta / kuumaa. Jos säätä taas kuvataan adjektiivilla, joka ei tule kyseeseen ilma-aineen ominaisuus-

tena, tulee kyseeseen partitiivikin: sää on selkeää / tuulista / aurinkoista.

Esimerkkilauseessa 9 nominatiivi ja partitiivi ovat koehenkilöiden mielestä jotakuinkin yhtä hyviä. Tilannetta mutkistaa tässä se, että predikatiivi sijaitsee referatiivisessa lauseenvastikkeessa. Jonkun mielestä sen ehkä pitäisi siten olla jopa genetiivin muotoinen, mutta tätä vaihtoehtoa en tehtävän yksinkertaistamiseksi edes antanut, joten nominatiivin ja partitiivin suhdetta voinee verrata tässä päälauseiden vastaaviin suhteisiin. Ruoppilan mukaan (Vir. 1980 s. 93) partitiivi on lähes yksinomaisen, jos subjektina on *minen*-loppuinen teonnimi. Tässä siis alkuperäisen kirjoittajan valinta on pääsääntö mukainen (vai *mukaista*?). Ilmeisesti nominatiivin käyttö tässä yhteydessä on kuitenkin mahdollista (vai *mahdollinen*?) siitä syystä, että *tapaaminen* tässä voidaan ajatella esimerkiksi sanan *kokous* synonyymiksi; tapaamisen verbaalinen luonne on heikko.

Yleensäkin näyttää siltä, että verbaal substantiivi subjektina voi helpommin kuin muuntyyppiset subjektisanat saada joko nominatiivin tai partitiivin predikatiivikseen. Ruoppilan esimerkeistä (Vir. 1980 s. 93) monet kuuluvat nimenomaan tähän ryhmään, ja hän jopa antaa säännöksi erään esimerkkiryhmän yhteydessä: »Partitiivia käytetään, kun kysymyksessä on jatkuva tekeminen, nominatiivilla osoitetaan päättynyt tekeminen.» Jotta ylipäänsä voisi puhua tekemisestä lauseissa, joiden predikaatti on *olla*, täytyy subjektiksi olettaa jotenkin verbaalinen sana, vaikkei Ruoppila tätä lausukaan julki.

Muutamia esimerkkejä opiskelijoiltani:

- (d) Esiteollisessa yhteiskunnassa on tiukka tapakontrolli välttämätöntä.
- (e) Kaupankäyntitavat muuttuivat samanaikaisesti siten, että henkilöstön lisäys ei ollut tarpeellista.
- (f) Tämä selvitys ei ollut aivan helpoa.

Näiden lauseiden subjektisanat *kontrolli*,

lisäys ja *selvitys* voivat merkitä samaa kuin *kontrolloiminen*, *lisääminen* ja *selvittäminen*, siis tekemistä, mutta ne voidaan tulkita myös tekojen tai tapahtumien nimiksi. Tällöin predikatiivi olisi nominatiivissa. Valinnallaan kirjoittaja tai puhuja siis tähdentää tekemisen tai tapahtumisen olennaisuutta tai epäolennaisuutta kyseisessä tilanteessa. (Vrt. Valma Yli-Vakkuri, Acta Univ. Tamperensis 26, 1969, s. 262.)

Ilmaistiinpa asia tekemisen ja teon nimien välisenä erona kuten edellä tai tekemisen jatkumisen ja päättymisen erona kuten Ruoppilan kirjoituksessa, ero on verbaalisubjektisissa lauseissa varmasti helpompi ymmärtää kuin vetoamalla subjektisanan jaottomuuteen ja jaollisuuteen tai puhumalla predikatiivin omistamisesta subjektisanan kokonaisuudelle ja osille.

Testilause 10 on tyypiltään lähinnä Ikolan antamaa esimerkkiä »Kirjoitusten taso oli korkea (ei : ”korkeaa”)». Opiskeliijoista kuitenkin vain 18 % pitää partitiivia mahdottomana ja 28 % huonompana kuin nominatiivia. Ikolan ohjetta kannattaa siis vähemmän kuin puolet opiskeliijoista. Viidesosa pitää molempia yhtä hyvinä ja kolmasosa puoltaa partitiivia.

Subjektisanojen *henki* (lause 1) ja *viestintäkyky* (3) predikatiivit ovat molemmat saaneet samantapaisen vastaanoton: noin kuudennes vastaajista pitää nominatiivia ainoana ja noin puolet parempana mahdollisuutena. Merkittävää on kuitenkin se, että noin kolmanneksen mielestä partitiivikin tulee kyseeseen tai on jopa parempi.

Yksikkö (lause 4), *sanamuoto* (5), *virka* (6) ja *tauko* (7) näyttävät vaativan nominatiivimuotoisen predikatiivin hiukan edellisiä voimakkaammin: yli 3/4 vastaajista piti nominatiivia parempana tai ainoana vaihtoehtona. Erityisen voimakas tämä mielipide on lauseen 4 kohdalla, jossa 68 % pitää partitiivia täysin mahdottomana. Myös lauseessa 7 yli puolet vastaajista on vain nominatiivin sallimisen kannalla.

Jos järjestetään subjektisanat sen mukaan, kuinka moni koehenkilö on pitänyt partitiivia mahdottomana tai huonompana vaihtoehtona predikatiivin sijaksi, saadaan seuraava luettelo:

yksikkö (4)	94
tauko (7)	82
virka (6)	74
henki (1)	71
sanamuoto (5)	66
viestintäkyky (3)	65
laatu (10)	46

Minkä ominaisuuksiensa puolesta *yksikkö* eroaa *laadusta* niin paljon, että lähes kaikki yhdistävät nominatiivipredikatiivin edelliseen mutta vain vajaan puolet jälkimmäiseen? Ainakin *yksikkö* on siinä mielessä selvärajainen, että sen vastakohtana on monikko eikä välimuotoja (ainakaan tässä yhteydessä) ole olemassa. *Laatu* sen sijaan on portaattomasti huonompi tai parempi. *Tauko*, *virka* ja *sanamuoto* näyttäisivät tässä mielessä lähestyvän *yksikköä*: tauko joko on tai ei ole, samoin virka; (tietyn kirjelmän) sanamuoto taas on olemassa sellaisenaan ja jokainen sen muutos voidaan eritellä. Sen sijaan *henki* ja *kyky* ovat *laadun* tapaan liukuvarajaisia: niitä voi olla enemmän tai vähemmän, mutta muutokset eivät ole kiistattomasti mitattavissa. Näiden sanojen tarkoitteet ovat jatkumoitteita. Horjunta heijastuu myös siinä, että tämäntyyppiset subjektisanat toistuvat esimerkistöissäni: useimmat subjektisanat esiintyvät vain kerran, mutta *kyky* neljästi, *tapa* kolmesti ja *asenne*, *kieli*, *periaate* ja *tyyli* kukin kahdesti.

Tämäntyyppisten subjektisanojen yhteydessä voisi myös ajatella, että kirjoittajan ongelmana ei ole ollutkaan predikatiivin sijan valinta vaan subjektin muotoilu. (Tästä ajatuksesta kiitän dosentti Aila Mielikäistä.) Joskus tämä käy ilmi opiskelijan reaktiostakin: jos korjaan partitiivin nominatiiviksi, opiskelija saattaa väittää, ettei hän tarkoittanut sitä, mitä lause nyt ilmaisee. Monissa koelauseissa on helppo muotoilla subjekti uudelleen siten, että partitiivi tulee odotuksenmukaiseksi:

Kielemme käytäntö

yksikkö = yksikön käyttö
sanamuoto = ilmaisu
tauko = tauon pitäminen
paperin laatu = paperi

Sellainen käsitepari, josta saattaisi myös olla hyötyä predikatiivin muodon tarkastelussa, on englannin kielioppien *countable* – *uncountable* (laskettavissa oleva – ei laskettavissa oleva). Kyseessä on tietysti periaatteessa sama idea kuin käsiteparissa jaoton – jaollinen (vrt. Norman Denison, *The Partitive in Finnish*, 1957 s. 216), mutta laskettavuus-käsitteellä on se etu, että monissa tapauksissa on kokeilemalla helppo sanoa, kumpaan ryhmään substantiivi kuuluu. Laskettavissa olevia ovat tavaroiden ja muiden olioiden lisäksi myös esimerkiksi sellaiset abstraktinimit kuin tauot ja virat. Ainakin suomea vieraana kielenä opetettaessa tämä jako toimii kokemukseni mukaan melko hyvin, sillä eri kielten puhujien näkemys siitä, mitä voidaan laskea ja mitä ei, on melko yhteneväinen (vrt. Terho Itkonen, *Erään sijamuodon ongelmia*, *Opuscula instituti linguae Fennicae: Univ. Helsinkiensis* 53, 1976, s. 214).

Kaikkia tapauksia ei mikään edellä esitetystä seikoista eivätkä edes ne kaikki yhdessä varmasti selvitä. Todennäköisesti joissakin tapauksissa on kyseessä vapaa vaihtelu; tätähän osoittaa jo kielenpuhujien arvioiden jakautuminenkin, etenkin lauseiden 9 ja 10 osalta. Muissa tapauksissa valtaosa koehenkilöistä on pitänyt nominatiivia parempana. Tämä on tietysti odotuksenmukaista: lauseethan oli valittu aineistosta, jonka keräysperusteena oli mielestäni virheellinen partitiivin käyttö. Partitiivin käytön on kuitenkin hyväksynyt tai ainakin sallinut niin moni, etteivät kyseessä voi olla pelkästään kerätyn aineiston kirjoittajien lipsahdukset. On vaikea sanoa, onko partitiivin käyttö näissä tapauksissa leviämässä vai ei, sillä aihetta ei tietääkseni ole tutkittu kvantitatiivisesti. Täysin odotuksenvastaista partitiivin leviäminen ei kuitenkaan olisi, sillä partitiivimuotoisen predikatiivin on sukukielten ja vanhan kirjasuomen ai-

neiston perusteella todettu yleistyneen vuosisatojen mittaan, ja vielä noin sata vuotta sitten nominatiivipredikatiivia käytettiin nykyistä laajemmin (Matti Sandeniemi, *Vir.* 1950 s. 52; Aulis Ojajärvi, *Vir.* 1950 s. 240).

Toisaalta partitiivin yleistyminen aikaisempien rajojensa ulkopuolelle olisi siinä mielessä yllättävää, että monissa muissa suhteissa suomen kielen syntaksi näyttäisi olevan yksinkertaistumassa: perusmuodot valtaavat alaa muilta (esim. kolmannen persoonan yksikkö monikolta, nominatiivi genetiivin muotoiselta objektilta ja nesessiivirakenteen tekijältä jne.). Partitiivi on myös – kaikkein tavallisimpia adjektiiveja lukuun ottamatta – yleistynyt predikatiivin sijaksi 1. infinitiivin lyhyemmän muodon ja sivulauseen yhteydessä niin vahvasti, että valtaosa kielen puhujista ei pidä nominatiivia luontevana (Mirja Hienonen, *Suomi* 120:4 s. 28–35). Terho Itkonen (mts. 208–209) on esittänyt, että tämä olisi tapahtunut teonnimi-subjektisten lauseiden mallin mukaan (*Kielten opiskelu on hyödyllistä – On hyödyllistä opiskella kieliä*). Ehkä nyt, kun partitiivi on vakiintunut infinitiivi- ja sivulausesubjektin predikatiivin muodoksi, vaikutuksen voisi ajatella olevan myös toisensuuntainen.

Mitä sitten ohjeeksi kielenkäyttäjälle? Entä ulkomaiselle suomen kielen opiskelijalle? Nykyisten kielenoppaiden neuvosten lisäksi voisi mainita ainakin verbilähtöisten subjektisanojen tarkoitteen vaikutuksesta predikatiivin muotoon. Muiden abstraktien subjektisanojen osalta voisi »laskettavuus» antaa jonkinlaista suuntaa, ehkä myös tarkoitteen selvärajaisuuden pohdiskelu. Ulkomaalaisen kannalta päätöksen teko on tietysti vaikeampaa, mutta »laskettavuus»-sääntö toisaalta ja vapaan vaihtelun olemassaolon tunnustaminen toisaalta antaisivat ehkä edes vähän varmuutta jatkuvien partitiiviongelmien kanssa painiskelevalle kielenoppijalle.

MAISA MARTIN